

Projekt ochrany biodiverzity pre Slovenskú republiku

Z. Guziová: *Biodiversity Protection Project for the Slovak Republic. Život. Prostr., Vol. 29, No. 2, 68–70.*

On September 16, 1993 the Grant Agreement between the Slovak Republic and the International Bank for Reconstruction and Development was signed. Accordingly, Slovakia has received 2.3 mil USD to implement the Biodiversity Protection Project. The Project is to assist the Slovak Republic efforts to conserve its significant variety of ecosystems and the plant and animal species they contain. The focus of the Project is integrated conservation and sustainable development activities in three transborder protected areas - Morava Floodplain, Tatras and the Eastern Carpathians Biosphere Reserve. The Project consists of three relatively independent programs: 1. Biodiversity Protection Program comprises various activities such as applied research, monitoring, conservation planning. All of them are oriented on strengthening of in-situ and ex-situ conservation of biodiversity. Restoration activities play a substantive part of the Program, too. 2. Conservation Program is aimed in developing regional sustainable development strategies for each of the project areas. The Foundation for the Eastern Carpathians Biodiversity Conservation has been established in a frame of this Program to serve as the permanent financial mechanism for the protection of biodiversity within outstanding territory of the International Eastern Carpathians Biosphere Reserve. 3. Institutional Strengthening Program is to improve database management and communication abilities of the respective institutions. Professional development is oriented on improving skills in GIS, sustainable development planning and restoration ecology. A modest pilot program to support small grants to Slovak environmental nongovernment organizations (NGOs) is also provided under this Program.

Problematika biodiverzity patrí v zmysle ustanovení Dohovoru o biologickej rôznorodosti (Convention on Biological Diversity) medzi globálne uznané priority v oblasti životného prostredia. Skutočnosť, že biodiverzita je zaradená medzi hlavné programové oblasti Globálneho fondu pre životné prostredie (Global Environment Facility - GEF), medzivládneho programu zameraného na finančnú a technickú pomoc rozvojovým krajinám pri riešení globálnych problémov životného prostredia, len zvyrazňuje tento fakt.

Bývalé Československo, ako jedna z prvých krajín, už r. 1991 požiadalo o grant z GEF na realizáciu zlepšenia úrovne ochrany vybraných chránených území. Pôvodný návrh obsahoval 5 benefičných území: Krkonošský národný park, CHKO Šumava, CHKO Pálava, Tatranský národný park a CHKO Východné Karpaty. Zjednocujúcou črtou bolo zaradenie týchto území do siete Ekologických kameňov na spoločný európsky dom (IEB).

Projekt s pracovným názvom Manažment prírodných rezervácií zaradili do pracovného programu GEF v decembri 1991. Rozdelenie Československa však predurčilo jeho rozdelenie na dva národné projekty.

Slovenský "Projekt ochrany biodiverzity" dostal medzinárodno-právny základ 16. septembra 1993 podpísaním Dohody o grante z Globálneho fondu pre životné prostredie medzi Slovenskou republikou a Medzinárodnou bankou pre obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development - IBRD, Svetová banka.) (Dohodu o grante medzi IBRD a Českou republikou podpísali v decembri 1993). Dohoda nadobudla platnosť 20. októbra 1993, keď Ministerstvo životného prostredia SR v súlade s jej ustanoveniami zriadilo Oddelenie ochrany biodiverzity na koordinovanie tohto projektu.

Grant v celkovej výške 2,3 mil. USD je určený na realizáciu aktivít na posilnenie ochrany biodiverzity na Slovensku, ako aj na podporu medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti. Z hľadiska ochrannárskej praxe je väčšina

týchto aktivít inováčná a v prípade úspešnej realizácie bude mať nielen dlhodobý efekt, ale bude modelom pre aplikáciu na iných územiach .

Projekt je územne orientovaný do troch vybraných území Slovenska: - východná časť CHKO BR Východné Karpaty, BR Tatry - Tatranský národný park a CHKO Záhorie - časť alúvia rieky Moravy (možnosť nadväznosti na aktivity v CHKO Pálava). Každé z týchto tzv. *benefičných území* popri tom, že je súčasťou už spomenutej siete ekologických kameňov, má i medzinárodný štatút: - alúvium rieky Moravy je mokradou medzinárodného významu, sledovanou v rámci Ramsarského dohovoru. TANAP a CHKO Východné Karpaty sú biosférické rezervácie v rámci Programu UNECSO/MAB Človek a biosféra.

Projekt *ochrany biodiverzity* sa člení na tri samostatné programy:

- program ochrany biodiverzity,
- program ochrany,
- program inštitucionálnej podpory.

Program ochrany biodiverzity

V centre jeho pozornosti je *posilnenie ochrany insitu a exsitu* s využitím výsledkov aplikovaného výskumu zameraného na optimalizáciu manažmentu kľúčových ekosystémov v dotknutých územiach. Program sa dotýka i ochrannárskeho plánovania a rekonštrukcie narušených ekosystémov. Aktivity realizované v jednotlivých územiach odrážajú ich špecifické problémy a zohľadňujú prioritné potreby.

Alúvium rieky Moravy

Kľúčovou aktivitou v tejto oblasti je *revitalizácia vybraných bočných ramien rieky Moravy* prepojením s hlavným tokom. Tento zásah by sa mal odraziť na zvýšení rozmanitosti biotopov a ich druhovej diverzity, predĺžení toku a zvýšení jeho samočistiacej schopnosti, zlepšení podmienok infiltrácie riečnej vody do alúvia a zmiernení aridizácie krajiny.

Rekonštrukčné aktivity budú prebiehať na *záchrane mokrade na lokalite Ciglát*. Prírodný vodný režim tejto mokrade sa poškodil vybudovaním okolitej hydromelioračnej siete. Lokalita vysychá a v dôsledku toho sa mení i charakter biotopu. Technické zásahy sa zamerajú na zabezpečenie trvalého prívodu vody.

Cieľom *revitalizácie vybraných úsekov Zohorského kanála* je vytvorenie náhradných biotopov pre poľnú zver a migračných biokoridorov.

Na celom území prebieha *špeciálne mapovanie biotopov* v mierke 1:10 000, ktorého výsledky budú podkladom na určenie spôsobov ich manažmentu.

Okrem toho sa v oblasti Moravy riešia osobitné štúdie zamerané na *optimalizáciu manažmentu lúčnych a lesných ekosystémov*. V prípade aluviálnych lúk sa venuje pozornosť determinovaniu obdobia a intenzity kosenia v priebehu roka s ohľadom na ochranu, resp. zvýšenie ich biodiverzity a s prihliadnutím na zabezpečenie ochrany

vtáctva v hniezdnom období. Cieľom optimalizácie manažmentu lesov je predovšetkým stanovenie spôsobov ich obhospodarovania, ktoré budú podporovať prirodzenú obnovu a budú zárukou komplexnej ochrany ich biodiverzity. Súčasťou štúdie je návrh rekonštrukcie porastov s nepôvodným drevinovým zložením.

Tatry

Jedným z najvážnejších problémov pri ochrane biodiverzity Tatranského národného parku je poškodzovanie lesných porastov imisiami. *Ochrana genofondu lesov* je prioritnou úlohou na tomto území. Správa TANAP-u preto vypracovala Komplexný program na záchranu lesov TANAP-u. Na podporu aktivít tohto programu dostane TANAP v rámci Projektu ochrany biodiverzity sušičku šišíek a chladiace boxy na krátko i dlhodobé uskladňovanie semien. Projekt prispeje k efektívnejšiemu sledovaniu zmien prebiehajúcich v organických i anorganických zložkách prostredia TANAP-u dvoma spôsobmi: 1. nákupom moderných prístrojov pre výskum a monitoring a 2. uhradením nákladov na vybrané analýzy obsahu ťažkých kovov v pletivách bioindikčných druhov a na chemické analýzy vzoriek hornín a pôd.

Telemetrický monitoring kamzíkov a malých druhov vtákov umožní získavať informácie o ich areáloch rozšírenia, populačnej dynamike a pod. Monitoring metabolických a energetických procesov drevín a hodnotenie ich zmien v dôsledku dlhodobého pôsobenia cudzorodých látok prinesie dôležité poznatky pre aktualizovanie programu záchrany lesov TANAP-u.

Dôležitým poslaním národného parku je *environmentálna výchova a vzdelávanie*. Malé videoštúdio s dokonalou technikou umožní výrobu kvalitných propagačno-vzdelávacích a dokumentačných materiálov. Z grantu GEF sa bude hradí technické vybavenie.

TANAP ročne navštívi 70-80 000 návštevníkov. Existujúca sieť informačných stredísk využíva na poskytovanie informácií zatiaľ len klasické metódy. *Návrh nového informačného programu* obsahuje vybudovanie moderného informačného centra v Tatranskej Lomnici, kde by mali návštevníci k dispozícii samoobslužné počítačové informačné databázy. V rámci Projektu GEF sa zakúpi potrebná výpočtová technika.

TANAP má dôležité poslanie v rámci Karpatských národných parkov. Projekt ochrany biodiverzity bude podporovať vybrané *aktivity*, zamerané na *získavanie a výmenu vedeckých informácií*, predovšetkým tých, ktoré sú v súčasnosti k dispozícii len za voľne zameniteľné meny. Tieto informácie budú k dispozícii nielen pracovníkom TANAP-u, ale všetkým odborníkom Asociácie Karpatských národných parkov.

Východné Karpaty

V rámci Projektu ochrany biodiverzity sa vypracuje *stratégia ochrany MBR Východné Karpaty* zahŕňajúca i priľahlé územia v Poľsku a na Ukrajine. Stratégia načrtne základné smery ochrany druhov a ekosystémov, priority výskumu a monitoringu, mechanizmus výmeny informá-

cí a koordinácie turistického ruchu. Bude rámcovým dokumentom, ktorý sa detailne rozpracuje do národných programov starostlivosti. Pre slovenskú časť MBR sa spracovanie takehoto plánu uhradí z prostriedkov grantu GEF. *Optimalizácia manažmentu kľúčových ekosystémov* sa v prípade Východných Karpát viaže na *lúčne a lesné ekosystémy*. Na lúčach, ktoré zaberajú približne 15 % územia, sa v rámci Projektu založila sieť monitorovacích plôch tak, aby odrážala diverzitu lúčnych ekosystémov. Súčasťou tejto úlohy bude aj návrh dlhodobého manažmentu lúčnych ekosystémov v BR.

Vo vzťahu k lesným ekosystémom prebieha hodnotenie prevládajúcich spôsobov obhospodarovania lesov a ich vplyvu na biodiverzitu územia. Hodnotenie vyústi do návrhov spôsobov manažmentu, podporujúcich prirodzenú obnovu, trvalosť a rovnomernosť produkcie drevenej hmoty pri zachovaní nenarušeného prírodného prostredia.

Osobitné aktivity sa zamerajú na pestovanie pôvodného sadbového materiálu a premenu sekundárnych smrekových porastov na porasty s drevinovou skladbou zodpovedajúcou stanovištným podmienkam.

Navrhnu sa opatrenia na zabezpečenie stability územia, vo zvýšenej miere ohrozeného eróziou. Návrh sa bude overovať na modelovom príklade povodia horného toku Zbojského potoka.

Program ochrany

je ťažiskom Projektu ochrany biodiverzity. Koncentruje sa na mechanizmy, ktoré by boli zdrojom trvalých finančných príjmov pre rozvoj regiónov, ale zároveň zárukou limitovania intenzity ľudských aktivít. Tieto mechanizmy budú obsiahnuté v regionálnych stratégiách trvalo udržateľného rozvoja, ktoré sa budú zaoberať ekologickou únosnosťou a ekonomickým potenciálom nielen vlastných chránených území, ale i tzv. zón ich vplyvu, t. j. území s priamymi ekologickými a socioekonomickými vzťahmi k nim.

Prvým krokom bude identifikácia miestnych a regionálnych kľúčových faktorov ovplyvňujúcich rozvoj regiónu a zhodnotenie ich závislosti i vplyvu na prirodzené ekologické procesy a biodiverzitu územia. Druhým krokom bude formulovanie rozvojových cieľov i politiky na ich dosiahnutie.

Regionálne stratégie by sa mali pripraviť v úzkej spolupráci s orgánmi štátnej správy, vlastníkami pôdy a ďalšími záujmovými skupinami pôsobiacimi v regióne tak, aby odrážali konsenzus všetkých. Stratégia bude obsahovať aj návrh strednodobého Akčného plánu a do praxe sa uvedie malým demonštračným projektom.

V rámci tohto programu sa dosiahol už jeden praktický výsledok - 9. 1. 1995 bola v Ženeve zaregistrovaná Nadácia pre ochranu biodiverzity Východných Karpát s počiatočným kapitálom 600 000 USD ako spoločný poľsko-slovensko-ukrajinský projekt na podporu aktivít na území MBR Východné Karpaty.

Program inštitucionálnej podpory

je zameraný na zlepšenie technického vybavenia pracovísk ochrany prírody na všetkých 3 územiach. Akcentuje budovanie informačných databáz a ich komunikačné prepojenie do informačného systému pre potreby manažmentu, modelovania a plánovania na regionálnej i národnej úrovni. Informačný systém sa bude budovať na báze Arc/INFO ako súčasť celoslovenského informačného systému o životnom prostredí. Napojenie Správ CHKO na systém SANET/INTERNET umožní priamu komunikáciu s partnerskými pracoviskami, vedeckými ústavmi, univerzitami, ako aj priamy vstup do medzinárodných databáz. Dôležitou súčasťou tohto programu sú školenia a profesionálny výcvik, zamerané predovšetkým na obsluhu geografických informačných systémov, oboznámenie sa s formami plánovania a uplatňovania ekonomických mechanizmov, ďalej nástrojov na ochranu biodiverzity a princípmi tzv. "restoration ecology", ktorá pri obnove ekosystémov preferuje obnovu ekologických procesov.

Program malých grantov pre NGOs

Program malých grantov pre mimovládne environmentálne neziskové organizácie je síce zahrnutý do programu inštitucionálnej podpory, ale riadi sa osobitnými pravidlami. Na základe predkladaných žiadostí a ich posúdení tzv. Radou malých grantov sa udeľujú granty do maximálnej výšky 7000 USD. Takýmto spôsobom sa podporujú predovšetkým prakticky orientované projekty s veľkou účasťou verejnosti. Dosaď prebehli tri výberové kolá v rámci ktorých udelili 32 grantov.

* * *

Projekt ochrany biodiverzity GEF je prvý komplexný projekt, ktorý sa na ochranu biodiverzity v SR realizuje. Komplexný preto, že sa zaoberá nielen tzv. klasickou ochranou druhov či ekosystémov s ochranárskymi prioritami, ale presadzuje predovšetkým rekonštrukciu narušených ekologických procesov, princípy aktívnej ochrany a trvalo udržateľného využívania týchto území a zvyšovanie spoluzodpovednosti súkromných vlastníkov. Výsledky projektu GEF sa využijú pri formulovaní národnej stratégie ochrany biodiverzity.

"Musíme byť presvedčení srdcom i rozumom, že naša skromnosť nie je ani deprimujúcim zriekáním sa, ani sebazapieraním, ale že je to pozitívny prejav novej kvality - len tak bude táto skromnosť elegantná a presvedčivá."

Henryk Skolimowski, Ökophilosophie